

Šime Vlasanović

MUZEJ — ČUVAR VOJNOPOMORSKE TRADICIJE I BAŠTINE

Odlukom Državnog sekretarijata za narodnu odbranu 1960. osnovan je Vojnopomorski muzej sa sjedištem u Splitu. Iako je ovaj muzej svojim sadržajem općejugoslavenskog karaktera, jer mu je područje djelatnosti istočna obala Jadrana od Kopra na sjeveru do rijeke Bojane na jugu, kao i riječni plovidbeni tokovi u unutrašnjosti naše zemlje, određeno je da mu sjedište bude u Splitu zbog nekoliko razloga. U prvom redu Split je geografski u centru našeg jadranskog akvatorija, zatim tu je sjedište Mornaričkog školskog centra i drugih mornaričkih ustanova. I sam grad Split, u svojoj skoro dvije tisuće staroj povijesti, ima bogatu pomorsku tradiciju iz koje ovaj Muzej može crpsti bogatu muzejsku građu i inspiraciju za svoju djelatnost sve do najnovijeg vremena.

Na našoj obali u Rijeci, Zadru, Splitu, Dubrovniku i Kotoru već postoje pomorski muzeji, ali oni su po svom sadržaju lokalnog karaktera, jer im je djelatnost ograničena vremenskim i teritorijalnim granicama, pa je stoga Vojnopomorskom muzeju točno određen cilj i svrha djelatnosti. U dokumentu o osnivanju rečeno je da ovaj Muzej svojom raznovrsnom djelatnošću, prosvjetno-znanstvenim radom treba da doprinosi afirmaciji i širenju pomorske misli radi jačanja obrambene moći naše socijalističke zajednice. Osnova rada Vojnopomorskog muzeja sastoji se u prikupljanju, zaštiti, čuvanju, sistematiziranju i znanstvenoj obradi muzealija i druge historijske građe, koja će, postavljena u muzejskoj izložbi, najdostojnije prezentirati našoj i budućim generacijama ono što je historijski vrijedno da pokaže žrtve i borbe naših naroda za slobodu na našim obalama i našim rijekama i jezerima.

Sadržaj građe i organizacija djelatnosti u Vojnopomorskom muzeju podjeljena je na tri dijela.

1. dio obuhvaća period naših starijih vojnopomorskih tradicija od IV stoljeća pr. n.e. do II svjetskog rata;

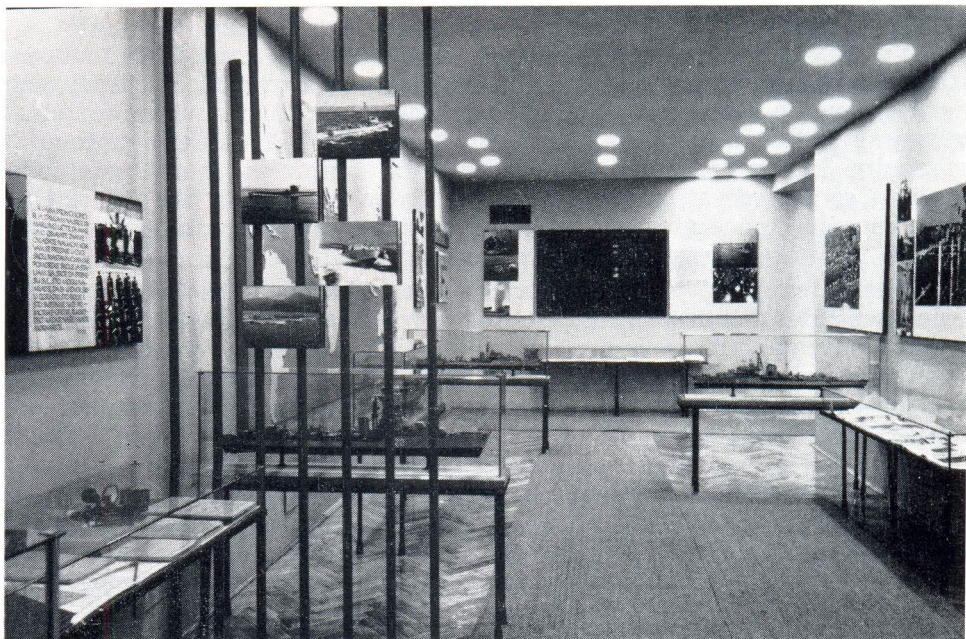
2. dio obuhvaća narodnooslobodilačku borbu na moru (1941—1945);

3. dio mirnodopski razvoj JRM od 1945. do danas.

Kako je Vojnopomorski muzej danas privremeno smješten u manjim i neprikladnim prostorijama na Klaićevoj poljani br. 4, to je do sada bio u mogućnosti izložiti samo mali dio svog muzejskog fundusa, i to onaj koji prikazuje narodnooslobodilačku borbu na moru, dok je ostala prikupljena muzejska građa uskladištena i u toku je njezina muzeološka obrada. Sada su baš u pripremi i konkretni radovi na novoj postavi Vojnopomorskog muzeja u novim prostorijama koje će se za potrebe muzeja adaptirati u dogledno vrijeme.

Zbog te razmjerno bliske vizije budućeg Muzeja, opisat ću u kraćim crtama buduću muzejsku izložbu i raznovrsnu djelatnost budućeg Muzeja, a na osnovi već prikupljene muzejske građe i ideja o njezinom svestranijem korištenju.

Muzejska izložba će se dijeliti na već spomenuta tri dijela. U prvom dijelu posebno će biti istaknuta borba za našu obalu u doba narodnih vladara, vojnopomorske tradicije srednjovjekovnih gradskih komuna, borbe uskoka na moru, Bokeljske mornarice i Dubrovačke Republike. Naravno da za ove teme nije moguće prikupiti dovoljno originalnih primjerala (oni su prikupljeni u već postojećim spomenutim muzejima) i zato će mnoga povijesna zbivanja biti prikazana uz pomoć različitih likovnih rješenja, umjetničkim djelima, modelima brodova, raznim maketama, kartama i drugim pomoćnim eksponatima. Za XVIII, XIX i XX stoljeće prikupljeno je razmjerno dosta originalnih predmeta naoružanja, brodske opreme, zastava, dokumenata, grafika, fotografija i druge građe, koja će moći dočarati posjetiocu razvoj vojnog pomorstva do 1941.

Vojno-pomorski muzej u Splitu

Najveći dio muzejske postave bit će posvećen narodnooslobodilačkoj borbi na moru. Naglašavanje ovog dijela muzejske izložbe je u idejnom smislu logično i proizlazi iz organske povezanosti s vjekovnim težnjama i borbama naših naroda za slobadu. Drugim riječima NOB na moru bit će prikazana kao kulminacija tih težnji i borbi za slobodu jer to u stvari ona i jest. Mnogim originalnim predmetima, modelima brodova, naoružanjem i brodskom opremom, zatim fotografijama, dokumentima i drugom pomoćnom građom bit će prikazana NOB na moru od prvih diverzija i sabotaza na obali i partizanskih veza na moru 1941, zatim napadi na talijanske transporte u Bračkom, Hvarskom i Neretvnskom kanalu, ustanak u Gradcu i formiranje prvih mornaričkih jedinica u Podgori. Zatim će se prikazati akcije partizana na moru do kapitulacije Italije u rujnu 1943. Nova etapa rata na moru je borba protiv njemačkog okupatora i drugih neprijateljskih jedinica. U tom periodu posebno će biti istaknuta uloga otoka Visa kao glavne baze Mornarice NOVJ i sjedišta Vrhovnog štaba do jeseni 1944. Bit će prikazani i razvojni putovi i borbena djelovanja svih pomorskih obalskih sektora, njihovih flotila brodova i mornaričke pješadije. Posebni dijelovi izložbe govorit će o Titu i njegovoj ulozi u razvoju Mornarice NOVJ, o školovanju kadrova i o drugim aspektima borbe na moru. Kraj ovog dijela muzejske izložbe obuhvatat će završne operacije IV armije i Jugoslavenske mornarice za oslobođenje Like, Gorskog kotara, Kvarnerskih otoka, Hrvatskog primorja, Istre i Trsta.

Treći dio muzejske postave posvetit će se poslijeratnom razvoju RM. Koliko god će u ovom dijelu biti zastupljena suvremena ratna tehnika, toliko će biti naglašena i uloga čovjeka, njegova stručna, ali, posebno, i njegova moralno-politička izgrađnja.

Vojnopomorski muzej će kao i do sada dio svojih muzejskih fondova izlagati i na prigodnim, povremenim izložbama. Za ovu izložbu aktivnost namijenjena je i posebna prostorija, a ona će služiti i drugim vrstama muzejske kulturne djelatnosti, kao što su predavanja, susreti, razgovori, specijalne kino-projekcije i sl. U slobodnim terminima u toj prostoriji moći će se priređivati i razne druge priredbe od izložbi likovnih djela, do komornih koncerata, ali prioritet će imati one priredbe koje budu svojom tematikom vezane uz more i pomorstvo.

Prema tome cilj je Vojnopomorskog muzeja da se uz prezentiranje vojnopomorske baštine preko stalnih i povremenih izložbi, koristi i drugim suvremenim metodama i mogućnostima rada s posjetionicima, posebno s omladinom, đacima i studentima. Njima i drugim interesentima Vojnopomorski muzej stavit će na raspolaganje i svoju biblioteku, arhivsku građu i fototeku.

Od svog osnivanja Vojnopomorski muzej je planirao ovakvu široku i suvremeniju muzejsku djelatnost pa je u tom smislu do sada i prikupljao zbirke razne muzejske građe. Ovdje ću opisati samo neke muzejske zbirke i predmete sakupljene od osnutka Muzeja do danas.

Zbirka oružja sadrži uglavnom vatreno oružje od kraja XVIII stoljeća do kraja drugog svjetskog rata. Interesantni su neki stariji tipovi pušaka kremenjača (u narodnim pjesmama poznate po imenima tančice, đeferdari, čibuklije, roge i sl.). Zatim ima nekoliko zanimljivih primje-

raka malih pušaka — kubura, ledenica i skadarki. Iz prve polovine XIX stoljeća ima raznih vrsta pušaka kapislara sa naših starih jedrenjaka. Od lakog pješadijskog oružja najveći dio potječe iz narodnooslobodilačke borbe. To je uglavnom trofejno oružje oteto u toku borbi od neprijatelja, talijanskog ili njemačkog okupatora. Od teških oružja treba spomenuti niz topovskih cijevi obalske i brodske artiljerije iz XVIII i iz XIX stoljeća. Iz jugoslavenske ratne mornarice između dva rata ima primjeraka obalske artiljerije i brodske artiljerije sa razarača »Zagreb« koji su potopili, žrtvujući svoj život, oficiri M. Spasić i S. Mašera u aprilskom ratu 1941. kako brod ne bi pao u ruke Talijana. Prikupljeni su i vrlo vrijedni primjerci naoružanja partizanskih brodova, i to raznih vrsta i kalibara. Sve je to trofejno oružje oteto od neprijatelja. U ovu zbirku pripadaju i razne vrste đuladi — granata od kamenih, sfernih do suvremenih svjetlećih i eksplozivnih. U zbirci vatrenog oružja ima i torpeda i morskisih mina upotrebljenih na našoj obali u prvom i drugom svjetskom ratu. Uz morske mine sačuvana je i kompletna minolovka kojom se razminiralo neposredno nakon završetka rata.

Zbirci oružja pripada i manja grupa hladnog oružja starih jatagana, handžara mačeva, a među njma koplje helebarda i mač schiavona kao najstariji primjerci.

Zbirka brodske opreme sadrži veliki broj različitih predmeta. To su brodski navigacioni instrumenti, brodska svjetla, reflektori, brodski strojevi, sredstva spasavanja, brodska zvona, brodske knjige, zastave i mnogo drugih predmeta. Ovi eksponati pripadali su najvećim dijelom naoružanim brodovima Mornarice NOVJ i vezani su uz sasvim određene akcije na moru pa su prvorazredni muzejski eksponati.

Vrlo je brojna zbirka modela brodova. Uz nekoliko modela starih brodova (šambeka, dubrovačke nave i galijice) najbrojniji su modeli naoružanih brodova Mornarice NOVJ od prvog partizanskog ratnog broda — leuta »Pionira« do većih naoružanih brodova tipa kočee i tunolovca. U zbirci modela nalaze se i oni austro-ugarske i jugoslavenske ratne mornarice između dva rata. Ukupno Vojnopomorski muzej ima zbirku od 113 modela brodova. Pri izradi i nabavi modela brodova muzej se rukovodi željom za tipološkim prikazom brodova, ali i nastojanjem da prikaže u prvom redu one brodove koji su sudjelovali u raznim akcijama i bitkama na moru. S tim u vezi zbirka modela brodova bit će obogaćivana modelima od ilirskog perioda do najsuvremenijih naših ratnih brodova.

Po broju eksponata najbrojnija je zbirka fotografija. U njoj danas ima oko 15.000 fotografija podijeljenih po vremenu nastanka u četiri grupe: I grupa obuhvaća fotografije iz naše današnje Ratne mornarice; II grupa su fotografije iz narodnooslobodilačke borbe na moru (do danas ih je prikupljeno oko 7.500 snimaka); III grupa su fotografije iz jugoslavenske ratne mornarice između dva rata; IV grupa su fotografije austrougarske ratne mornarice i iz prvog svjetskog rata na Jadranu. Ovo je jedina kompletna vojnopomorska zbirka fotografija u Jugoslaviji, pa je tim veća njezina vrijednost.

Originalnih predmeta ima dosta u zbirci tekstila. Tu je kompletna nošnja mornara Bokeljske mornarice, a njoj pripadaju i odgovarajuća

Izložci u Vojno-pomorskom muzeju

vatrena i hladna oružja. U ovoj zbirci ima djelomičnih i kompletnih uniformi koje su nosili naši borci i oficiri pripadnici Mornarice NOVJ. Tu ima veći broj oznaka činova i drugih vojnih oznaka koje su se nosile na uniformama austro-ugarskih, i starih jugoslavenskih mornara i oficira.

Vojnopomorski muzej ima i svoju zbirku umjetnina. To su uglavnom slikarska djela naših umjetnika, sudionika u NOB-i, koja su nastala u vrijeme rata. Vrijednost tih djela je u neposrednosti umjetničkog prikazivanja tek doživljenog dojma jedne akcije ili jedne borbe. Materijal na kojem su slikali (običan papir, često istrgnuta stranica iz bilježnice ili notesa), sredstva kojim su slikali (olovka, pero, tuš, vodene boje, a rijetko i tempera) kao i način, stil rada, dokumenat je o tom teškom vremenu i o ljudskoj težnji da u najtežim trenucima stvaralački djeluje i da svoje viđenje prenesu budućim naraštajima. Od umjetnika u ovoj zbirci najviše su zastupljeni Vjekoslav Parač, Nikola Ignjatović, Bartul Petrić i Joko Knežević. Ova zbirka će se i dalje kompletirati ne samo djelima nastalim u narodnooslobodilačkoj borbi već i drugim umjetničkim ostvarenjima na temu vojnopomorske tradicije.

U zbirci odlikovanja (ordena i medalja), raznih značaka, plaketa i raznih diploma, pohvala, priznanja, prelaznih zastavica i pokala ima dosta interesantnih predmeta vezanih uz određene ličnosti i mornaričke jedinice. U ovu zbirku svrstani su i pokloni koje su našim jedinicama, komandama i ustanovama poklonili predstavnici ratnih mornarica drugih država, koje su posjećivale naše luke ili su ih dobijali kad su jedinice naše Ratne mornarice posjećivale luke drugih prijateljskih zemalja.

Vrlo je važna, iako vizualno manje atraktivna, i arhivska zbirka i mikrosnimaka dokumenata vojnog pomorstva od austro-ugarske ratne mornarice do zaključno narodnooslobodilačke borbe na moru. Ova građa je u prvom redu namijenjena istraživanju i znanstvenom proučavanju rata na moru, a samo manji broj primjeraka bit će upotrebljen kao muzejski eksponat. Posjetiocima će ova građa biti dostupna u muzejskoj čitaonici.

Sve ove spomenute zbirke i dalje će se kompletirati novim aktivizacijama predmeta. Posebna pažnja će se posvetiti upotpunjavanju muzejske građe iz narodnooslobodilačke borbe na moru, kao i odabiranju građe za poslijeratni razvoj Jugoslavenske ratne mornarice.

Muzejska izložba koja se sada nalazi u Vojnopomorskom muzeju postavljena je 1962, dakle samo dvije godine nakon osnivanja. Ova postava, u razmjerno malom i neadekvatnom prostoru, ima manji broj originalnih eksponata iz vremena NOB na moru. Uz ove eksponate veći je broj pomoćnih izložaka karata, fotografija, dokumenata, grafikona i dijagrama. Građa je uglavnom izložena kronološkim redom i samo u najbitnijim crtama prikazuje narodnooslobodilačku borbu od prvih partizanskih akcija i osnivanja Mornaričke stanice i Mornaričkog odreda u Podgori do operacija za oslobođenje Rijeke, Istre i Trsta. Međutim, i ova skromna muzejska izložba privlači i danas 10—15.000 posjetilaca godišnje, što u odnosu na broj posjetilaca drugim muzejima (2—5.000 godišnje) pokazuje poseban interes javnosti za ovaj Muzej.

